

DR. GÁTI JÓZSEF*

DR. HORVÁTH SÁNDOR**

„A Magyar iparügy palotája, a Közép Ipartanoda és a Technológiai Múzeum új otthona”

A középfokú ipariskola eszmei megteremtője Eötvös József (1813–1871) vallás- és közoktatási miniszter, akinek szellemiségét Trefort Ágoston (1817-1888.) vitte tovább. A fővárosban felállítandó közép ipartanoda gondolata Trefort miniszterben fogalmazódott meg, aki kezdeményezte az intézet szervezeti szabályzatának és tantervének kidolgozását. E feladatot Gönczy Pál (1817-1892) miniszteri tanácsos és Sztoczek József (1819-1890) műegyetemi rektor eredményesen megoldotta. A szakbizottsági értékelést követően a szabályzatok 1877. szeptember 10-én miniszteri rendeletben jelentek meg. A rendelet szerinti építészeti, gépészeti és vegyészeti szakosztállyal induló Közép Ipartanoda – a szervezési munkálatokat követően – 1879. december 7-én nyitotta meg kapuit a Bodzafa utca 28. szám alatt (1. ábra).

A Közép Ipartanoda létesítésével azonos időszakra esett a Technológiai Iparmúzeum szervezésének kezdete, feladatainak megfogalmazása: *„a hazai kézművesipart, elsősorban pedig a fa- és fémipart közhasznú szakismeretekkel lehetőleg szemléleti úton való terjesztésével támogatni...”* határozták meg. Az ünnepélyes megnyitót első otthonában, a Beleznay kertben 1883. június 24-én tartották. Az átadást követő évben már megfogalmazódott a két intézmény közös fejlesztésének gondolata. Trefort kijelentése szerint: *„Két közép iparoktatási intézettel bírnak a fővárosban, melyek a Közép Ipariskola és a Technológiai Iparmúzeum. Ezeknek szerves kapcsolata úgy didaktikai, mint finansziális tekintetben nagyon szükséges és előnyös...”*

Az elképzelés megvalósítására a két intézmény összevonásával a Nagykörúton, a Népszínház épülete mögött, a tűzörségi laktanya dísztelen fakerítése és fészerei helyén nyílt lehetőség. Itt épült fel – ahogy a Pesti Napló krónikása írta – *„a magyar iparügy palotája, a Közép Ipartanoda és a Technológiai Múzeum új hona.”*

A RENESZÁNSZ PALOTA

A József körút – Népszínház utca – Csokonai utca által határolt területen felépítendő épület megtervezésére Hauszmann Alajos (1847–1926.) műegyetemi tanár 1885-ben kapott megbízást. Hauszmann akkor már ismert építész, jelentős megbízásokkal a háta mögött. Ennek tanúsítására

* kancellár, kancellar@uni-obuda.hu

** dékán, horvath.sandor@uni-obuda.hu, Óbudai Egyetem, www.uni-obuda.hu

álljon itt munkáinak felsorolását tartalmazó saját kézírásával írt jegyzék részlete, melyben 58-as sorszámmal megtalálható a „Technológia ipariskola, múzeum Bp.” bejegyzés. Életem és működésemről című naplójában és úti beszámolójában e megbízására a következőképpen emlékezik vissza: „Trefort Ágoston miniszter azután engem azzal kárpótolt, hogy több állami középiskola tervezésével bízott meg, mely megbízatások alapján építettem: a zombori gimnáziumot, a soproni állami felsőbb leányiskolát, a budapesti tanítóképezdét a Győri úton, az Andrássy úti ún. Zirzen minta főreáliskolát a Markó utcában.

Ez utóbbi két épület sajtolt vörös téglá homlokzattal és gazdag terrakotta szobrász díszítéssel készült... A Technológiai Iparmúzeum és több fővárosi és vidéki középiskolai épület tanúságot tesznek a miniszter azon kívánságáról, hogy a tudománynak és a tanügynek szolgáló épületek emlékszerű kiképzést nyerjenek, s e tekintetben szabad kezet engedett a tervezőnek.” (2. ábra)

Az építkezést 1887-ben kezdték meg Monaszterly Szilárd építész vezetésével és Fekete Elek építőmester irányításával. Az építkezést Berczik Gyula kir. mérnök, későbbi miniszteri tanácsos ellenőrizte. A költségvetés szerint az épület felépítésére és berendezésére 525 ezer forint volt előirányozva, mely összeget a képviselőház pénzügyi bizottsága 350 ezer forintra szállított le. A kivitelezés során az iparosmesterek versenyre keltek, hogy melyikük állítja elő szebben és olcsóbban az építéshez szükséges tárgyakat. Ezen áldozatkészséggel az előirányzott összegből két év alatt nemcsak az épület, de a belső helyiségek berendezésének, a gáz- és vízvezetéknek, a laboratóriumoknak, a parknak, sőt a járda felének a kivitelezése is megvalósulhatott. Az épületegyüttes 1889 tavaszán készült el, melyet Trefort Ágoston miniszter, aki az intézmény létesítésén lelkesen tevékenykedett, már nem élhetett meg. 1889. április 28-án ünnepélyes keretek között gróf Csáky Albin (1841–1912) vallás- és közoktatási miniszter tette helyére a zárókövet, gróf Szapáry Gyula (1832–1905.) földművelésügyi m. kir. miniszter és nagyszámú meghívott jelenlétében.

Az épületegyüttes felavatását - 120 éve - 1889. szeptember 15-én tartották. A megnyitó előestéjén a Pesti Napló minden érdeklődő számára tömör áttekintést adott az előzményekről: „Az állami Közép ipartanoda és a Technológiai Iparmúzeum új, közös palotájának holnapi ünnepélyes felavatása alkalmából a két intézet keletkezéséről közöljük a következőket. Mindkét intézet felállítását az országos magyar iparegyesület kezdeményezte a hetvenes években... A szaktanácskozmány javaslati értelmében Trefort miniszter 1877. szeptember 10-én rendeletével kiadta a Középipartanoda szervezeti szabályzatát, s ezek alapján az intézet 1879. december havában megnyílt VIII. ker. Sándor téri bérházban 16 tanulóval. Igazgatónak Hegedűs Károly neveztetett ki. A Technológiai Iparmúzeum létesítése iránt az Országos Magyar Iparegyesület nevében Ráth Károly alelnök és Mudrony Soma igazgató 1879. november 17-éről felterjesztést intéztek Trefort miniszterhez, mely tüzetesen kijelöli az intézet szervezési keretét, egyszersmind annak céljaira felajánlja az egyesület tulajdonát képező, a főváros közössége által adományozott 740 négyszögölnyi területet a Rottenbiller utcában... A miniszter a technológiai múzeum szervezésével, gyűjteményének beszerzésével miniszteri biztos minőségében Ráth Károly kamarai alelnököt bízta meg, s két év múlva az intézet az ún. Beleznay kert helyiségeiben 1883. június 24-én megfelelő ünnepélyességek mellett megnyílt. A miniszter a Technológiai Iparmúzeum főigazgatójává Hegedűs Károlyt, mint a Közép Ipartanoda igazgatóját nevezte ki.” (3. ábra)

Másnap az újság a következő beszámolót tette közzé a Közgazdaság rovatában: „A m. kir. Technológiai Iparmúzeum és az Állami Közép Ipariskola állandó épületének megnyitása ma délelőtt 10 órakor minden nagyobb ünnepélyesség nélkül ment végbe. Már jóval 10 óra előtt nagy és díszes közönség gyűlt egybe a megnyitóra.

Pontban 10 órakor érkezett meg Csáky Albin gróf vallás- és közoktatási miniszter Szalay Imre osztálytanácsos kíséretében. A vendégeket a főbejáratnál Zichy Jenő gróf a múzeum felügyelőbizottságának elnöke és Hegedűs Károly főigazgató fogadták... ott voltak még Stoczek József műegyetemi tanár, s főrendházi tag, dr. Klamarik János osztálytanácsos, Frecskay János, Mechwart András, Zippernovszky Károly s még számos nagyiparos és gyáros... A miniszter távozásakor teljes megalégedését fejezte ki **Hegedűs Károly főigazgató előtt a szép, célszerű és szakszerű berendezés felett...**”

Az épületegyüttes Technológiai Iparmúzeum céljait szolgáló nagykörúti homlokzata közepén a főbejárattal, az oszlopcsarnokos lépcsővel olasz reneszánsz palotára emlékeztetett. Ybl Ervin Hausszmann Alajos élete és művészete című kéziratában (MTA Művészettörténeti Kutatóintézet) a következőkben jellemezte Hauszmann alkotásait: „1887-től kezdve legjobb épületeit tiszta neoreneszánsz stílusban tervezi. A barokknak nem tesz engedményeket, inkább a német reneszánsznak. Olasz quattrocento és német reneszánsz igazi eklektikában vegyül össze alkotásaiban, viszont másokban a Markó utcai reáliskola megpendített stílusát fejleszti tovább. Ilyen a Technológiai Iparmúzeum és Közép ipartanoda, röviden a Technológia a József körút 6. szám alatt, a Népszínház utca sarkán. Különösen eredeti, 2 emeletes alakjában volt nemes kiképzésű az épület, az újabb, III. emelet, melynek az előrenyúló fagerendás eresz és a fedélszék áldozatul esett, és azt attikával, lapos tetővel helyettesítette, a művészi hatást lényegesen lerontotta.... A főhomlokzat monumentális jellegét a földszint középő tengelyén a járdánál 6 lépcsőfokkal magasabb árkád biztosította.”

A nyitott csarnok oszlopainak kivételével hazai anyagból készült épület előcsarnokának háromtagú lépcsője közül egy az emeletre, kettő a magasföldszintre vezetett. Ez utóbbin kapott helyet a bőr-, a cukor-, a malom- és a vegyipari gyűjtemény, míg az első emeleten az elektronikai, az építőanyag, a fém- és üvegipari tárgyakat helyezték el. A földszinti sarokrészben berendezett egyesített könyvtár és olvasóterem „3503 cím alatt 7052 darab könyvet, rajzgyűjteményt és füzetet foglal magába...” Az alagsorba a nehezebb berendezések, a fa- és fémmegmunkáló gépek kerültek.

Az iparmúzeumot íves épületrész kötötte össze az ipartanodával, mely a Népszínház utcai főépületből, a Csokonai utcai műhelyből, valamint a tágas udvaron elhelyezett gép- és kazánházból és a gépszínből állt. A kétemeletes főépület alagsorában a vegyészeti laboratórium egy része, a „fémvasipari” és faipari laboratóriumok, szolgálati lakások és raktárak települtek. A földszinten az intézeti könyvtár és a vegyészeti laboratórium, az első emeleten az irodai helyiségek, a másodikon a természettani szertár és laboratórium került telepítésre. Az épületben három nagy 160 fő befogadására alkalmas előadóterem, három kisebb tanterem, tizenkét rajzterem szolgálta a tanítást, míg a rendes és rendkívüli tanárok elhelyezésére – nagyrészt a szertárakkal egybeépült – tanári szobák szolgáltak.

Az egyemeletes műhelyépület földszintje a gépészeti és a kovácműhely, valamint az anyagraktár, míg az első emelete a fém-, vasipari és a faipari műhely elhelyezését biztosította. Az udvaron került elhelyezésre a gép- és kazánház egy húsz lóerős gőzgéppel és harminc méter magas kéménnyel. A földszintes kazán- és gépház tágas mellékhelyisége a gépszín, melyben a kazánfűtők és gépkezelők képzése céljából fűthető lokomobilt és cséplőgépet állítottak fel. Az épületek összes helyiségét gázvilágítással szerelték fel.

A „TECHNOLÓGIA”

Az új otthonban közös igazgatással a két intézet eredményesen oldotta meg feladatait: a múzeum gyarapodó gyűjteménye szerves részévé vált az oktatásnak, az ipariskola tanárai bekapcsolódtak az iparmúzeum tevékenységébe. Az intézmény hírnévre szert tett tanárai - Petrik Lajos (1851–1932), Jalsoviczky Géza (1852–1938), Edvi Illés Aladár (1870–1958), Faragó Ödön (1876–1958), Lencz Ödön (1851–1921), Klemp Gusztáv (1858–1939) és még sokan mások – nagyban hozzájárultak a hazai gépipar fejlődéséhez.

Az ipartanoda tantervmódosítást követően 1891-től Állami Ipariskolaként folytatta munkáját, majd 1898-ban Állami Felső Ipariskola címet kapott. Egyre bővülő feladatok mellett a két intézet, – vagy ahogy akkor őket együtt emlegették, – a „Technológia” fejlődése hosszú évekig töretlen volt (4. ábra).

1898-ban helyszűke miatt kivált az építészeti szakosztály, majd 1907. április 30-án az akkor már több mint 30 ezer tárgyat tartalmazó Iparmúzeum teljes önállóságot kapott, s vezetőjévé Gaul

Károlyt (1854–1932) nevezték ki. A gyorsan fejlődő két intézmény számára az átépítések ellenére az épület szűknek bizonyult. Hegedűs Károly (1849–1925), a Felső Ipariskola igazgatója nyugdíjba vonulásakor 1914-ben a következőket írta jelentésében: *„Ez az intézet ebből, a már ósdivá lett szűk épületből kinőtt és a kifejlődött nagy utcai forgalom folytán környéke is annyira állandóan zajossá lett, hogy ez az épület napi 8–10 órai tanításnak – amely benne folyik – céljaira tovább nem alkalmas.”* Az első világháború kitörése miatt azonban új épület felépítésére nem nyílt lehetőség (5. ábra).

A gyors változások kora

A világháború éveiben a múzeumban hadikórházat, a Felső Ipariskolában művégtaggyárat rendeztek be. A világégés alatt és azt követően rohamosan romlott az ellátás, fokozódtak a gondok. Az 1930-as években a háború előtti költségvetés csak 25 százaléka állt az iskola rendelkezésére feladatai ellátásához. Ennek is következménye a faipari szakosztály 1942-es kiválása (6. ábra).

A világháborút követően az Iparmúzeumot összevonták több kísérleti és anyagvizsgálati intézettel, majd a Magyar Királyi Technológia és Anyagvizsgáló Intézet megszüntetését követően a Könnyű- és Nehézipari Minőségellenőrző Intézetet helyezték el a nagykörúti épületrészben, melynek jogutódjaként működött a Kereskedelmi Minőségellenőrző Intézet. Az iparmúzeum fennmaradt könyvtára, a Technológiai Könyvtár előbb Országos Műszaki Könyvtár néven egyesült a Műszaki Dokumentációs Központtal, majd 1958-ban új helyére, a Múzeum utcába költözött, ahol kezdetben, mint az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár működött, s napjainkban BME OMIK-ként folytatja tevékenységét. Eközben az intézményből 1950-ben kivált és önállóan folytatta képzési feladatait az épületgépészeti tagozat, majd 1951-ben a malomipari tagozat. Az épületben megmaradt gépészképzés új fejezetét jelentette 1969-ben a Bánki Donát Gépipari Műszaki Főiskola létesítése.

Az ipariskola és iparmúzeum céljaira készített épületegyüttes a XX. századi gyors fejlődés igényeinek kielégítése érdekében többször átépítésre került: toldalékokkal bővítették az udvari épületeket, a műhelyépületeket emeletráépítéssel növelték, megváltoztatták az épület belső szerkezetét, kisebb helyiségeket, irodákat alakítottak ki. A század elején a Nagykörút felé eső épületrészt emelet ráépítésével növelték. Czagány István Hauszmann Alajos művészetének stílusváltozásai című munkájában így értékeli az átalakítást: *„E bolognai reneszánsz homlokzatok finomságait idéző épületre Janáky István 1938-ban durvább architektúrájú harmadik emeletet és erre szervtelenül ráhelyezett attikakorlátot épített. Orbán Ferenc 1945 utáni helyreállítása során a belsejét erősen megújította, aminek a palota értékei áldozatul estek.”* Ezen változások azonban nem szüntették meg a két intézmény zsúfoltságát. Az alapításkor a város szélén lévő épület Budapest világvárossá fejlődése közepette bővítési lehetőség hiányában – egyre kevésbé tudta biztosítani jelentős feladatai ellátását.

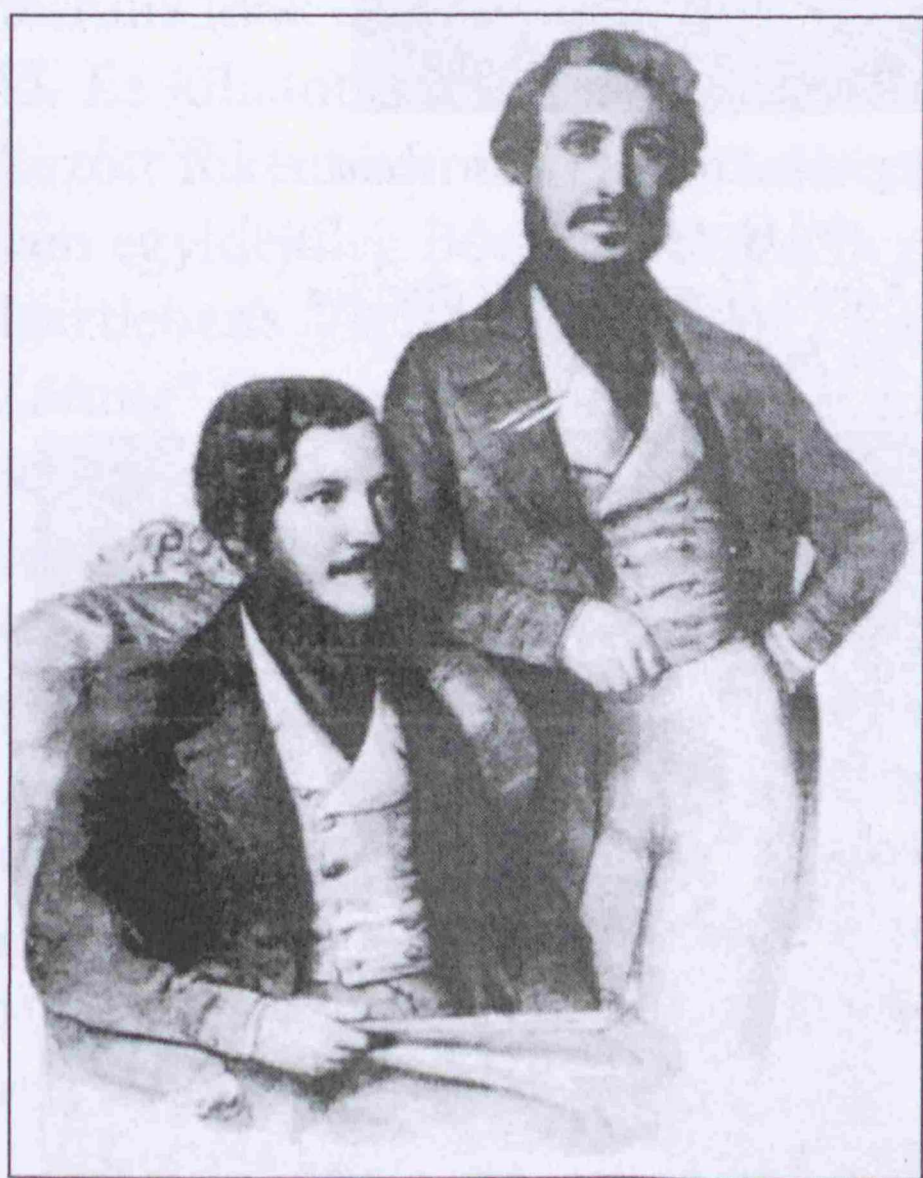
Minőségileg új fejezetet jelentett 2000-ben a Bánki Donát Műszaki Főiskola integrációja Budapest két másik elismert felsőfokú tanintézményével, a Kandó Kálmán és a Könnyűipari Műszaki Főiskolával. A 12.000 hallgató képzését folytató főiskola fő feladatának a gazdaság szolgálatát fogalmazta meg, a tudás és az ismeretek fejlesztésével, s magas szintű átadásával, valamint az innovációval. Az intézmény arra törekedett, hogy képzése színvonalas, a gazdasági és társadalmi élet változásaihoz igazodó, korszerű, a minőség folyamatos javítását alapkövetelménynek tekintve a felsőoktatási piacon jól értékesíthető, gyakorlatorientált legyen, és az ismeretek végzés után azonnal hasznosíthatóvá váljanak, a piac többi szereplőjével összevetve pedig mást, többet, jobbat kínáljon (7. ábra).

A diploma-szintek kínálatában a főiskola meghatározó profiljának tekintette a BSc alapképzését, a megfelelő személyi és tárgyi feltételekkel rendelkező szakokon pedig bekapcsolódott a mesterképzésbe. Emellett az intézmény részt vesz a felsőfokú szakképzésben, a szakirányú továbbképzésben, és a felnőttoktatásban. Az intézmény mérnök informatikus MSc szakra épülő Alkalmazott Informatikai Doktori Iskolája megnyitotta a lehetőséget a tehetséges, érdeklődő hallgatók

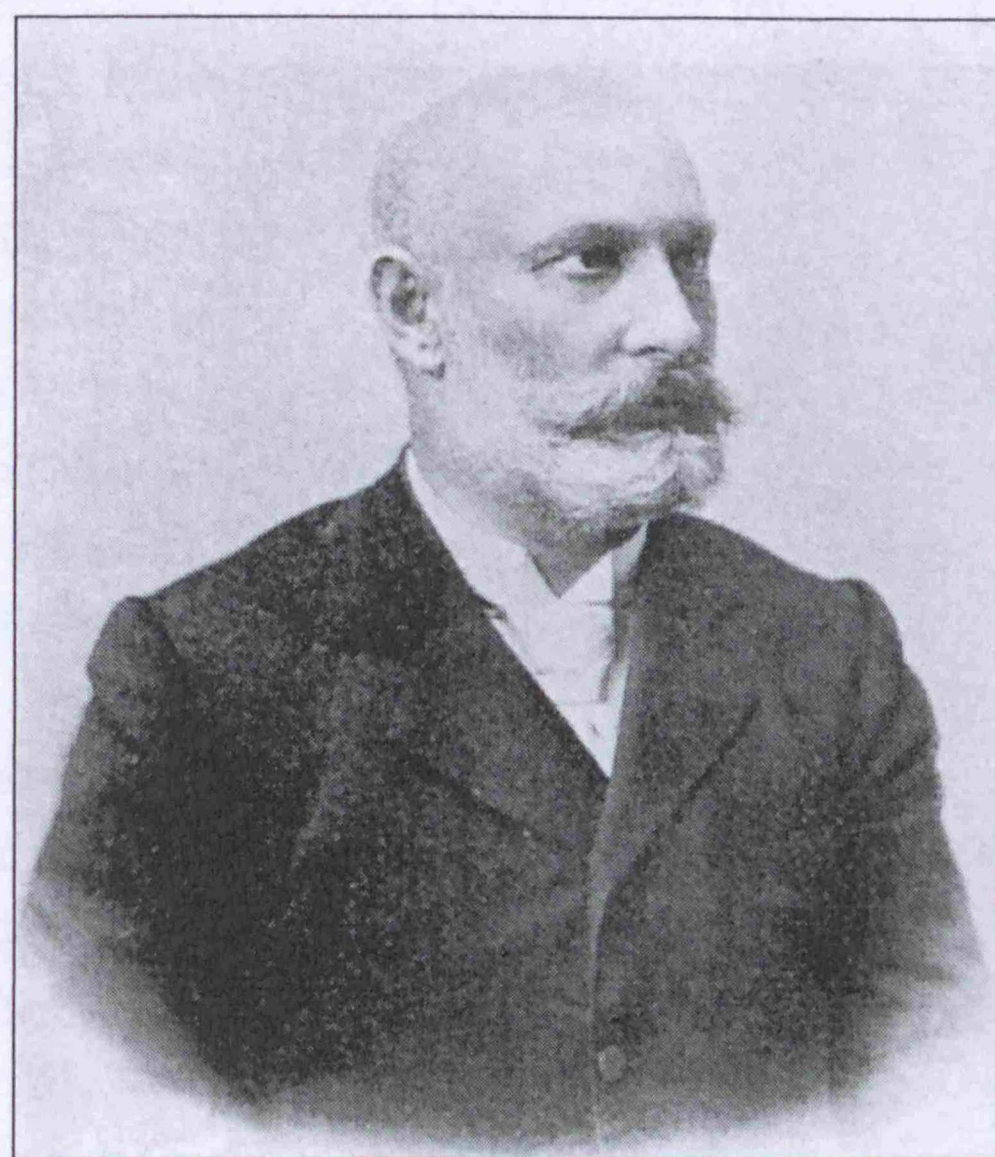
számára a teljes akadémiai program teljesítésére. A Budapesti Műszaki Főiskola ezzel teljesítette az egyetemmé válás felsőoktatási törvényben megfogalmazott követelményeit.

Irodalom

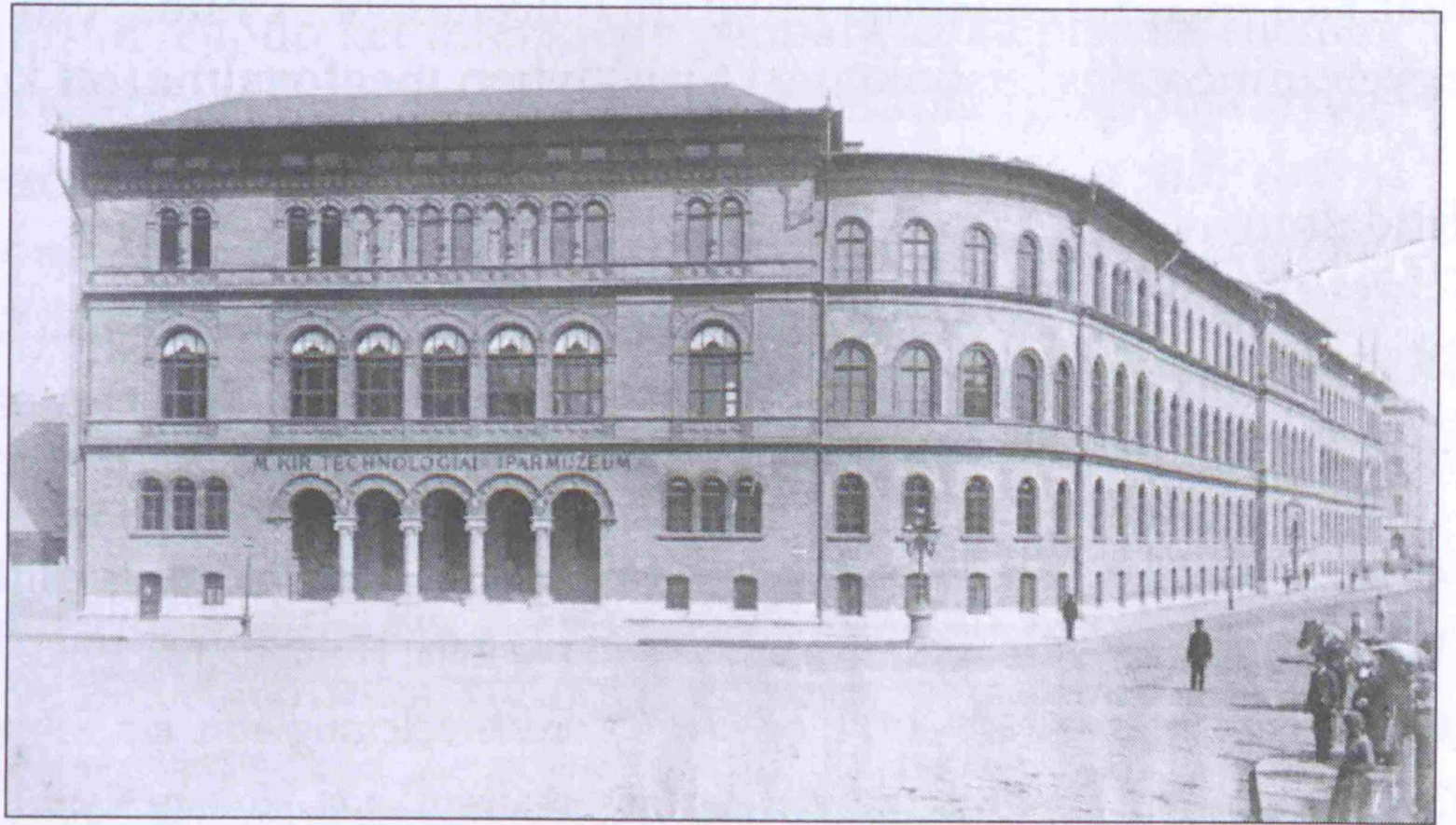
- [1] Pesti Napló, Budapest, 1879. december 8., 1879. október 23.
- [2] Pesti Hírlap, Budapest, 1841. január
- [3] Vasárnapi Újság, Budapest, 1885. március 29., május 3., 1885. június 7., 1900. július 1., augusztus 19., október 14., október 28.
- [4] Jesch László: A Budapesti Magyar Királyi Állami Felső Ipariskola emlékkönyve. Budapest, 1939.
- [5] Dr. Gáti József: A magyar iparügy körüti palotája. Honismeret, 1990/ 4. szám
- [6] Az iparoktatás az 1909-1911. években. Kereskedelemügyi m. kir. Minisztérium, 1912.
- [7] Gerle János: Az építészet mesterei, Hauszmann Alajos. Holnap Kiadó, 2002.
- [8] Hegedűs Károly: Értesítő a Budapesti Magyar Királyi Állami Felső Ipariskola huszonharmadik tanévről 1900-1901.
- [9] Czagány István Hauszmann Alajos művészetének stílusváltozásai című munkájában, Művészeti Értesítő, 1978.
- [10] Dömötör Pál: Értesítő a Budapesti Magyar Királyi Állami Felső Ipariskola negyvenedik tanévről 1918-1919. Budapest, 1919.
- [11] Dr. Gáti József-Dr. Horváth Sándor: A Bánki Donát Műszaki Főiskola. Akta Politechnica, Budapest, 1993.
- [12] Dr. Gáti József: 120 év az iparoktatás szolgálatában. Gépipar XXX. évfolyam, 1999. 3. szám
- [13] Az iparoktatás az 1899-1901., 1902-1905., 1906-1908., 1909-1911., 1912-1914. években. Bp., Kereskedelemügyi m. kir. Ministerium, 1901-1915.
- [14] Dr. Gáti József (szerk.): A Budapesti Műszaki Főiskola jubileumi évkönyve, Budapesti Műszaki Főiskola, 2004. 240. old.
- [15] Dr. Gáti József: A hazai iparoktatás erős vára, Élet és tudomány, 2009. 43. szám 1362-1364. old.
- [16] Dr. Gáti József: Négy évtized a felsőoktatásban, Élet és tudomány, 2009. 46. szám 1453-1455. old.
- [17] Dr. Gáti József (szerk.): A Budapesti Műszaki Főiskola Jubileumi Emlékkönyve, Budapesti Műszaki Főiskola Kiadó, 2009.

1. ábra Bárá Eötvös József és dr. Trefort Ágoston
Picture 1: Baron József Eötvös and Dr. Ágoston Trefort

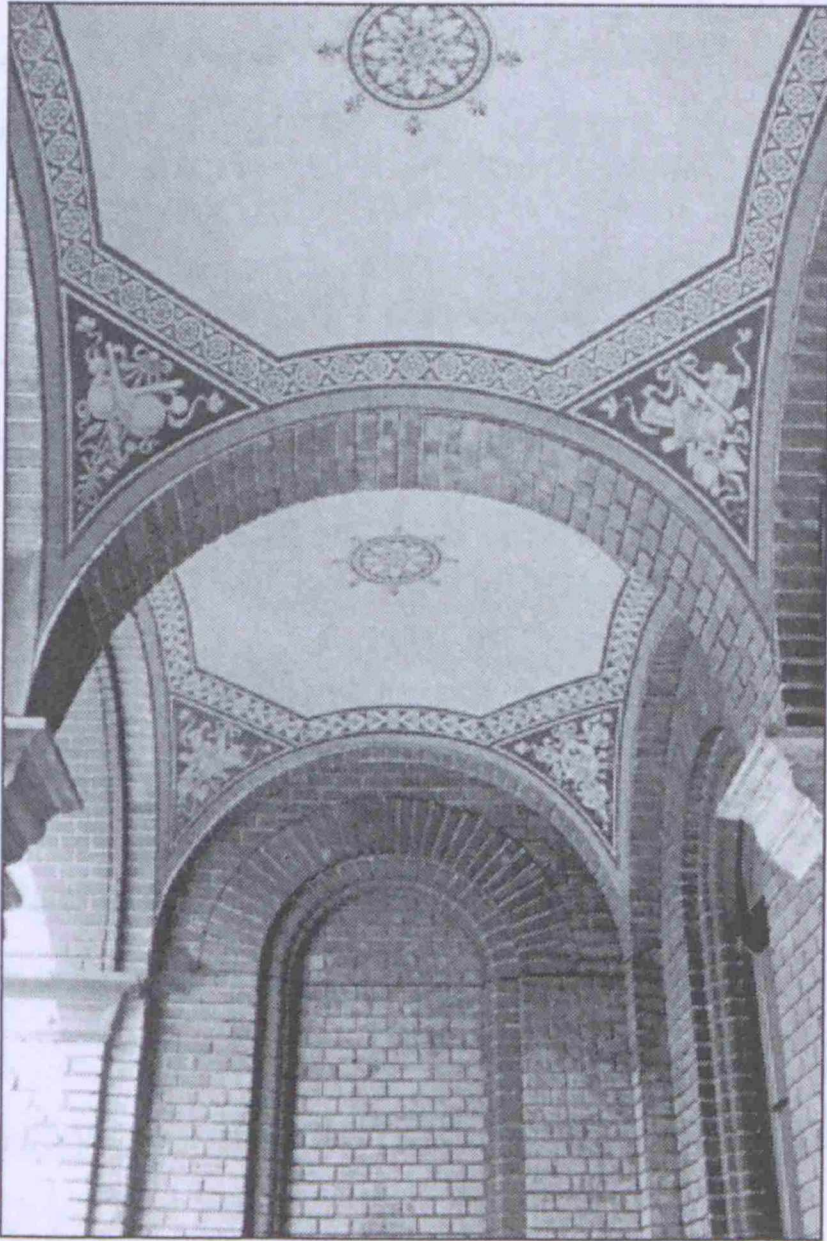

2. ábra Hauszmann Alajos
Picture 2: Alajos Hauszmann

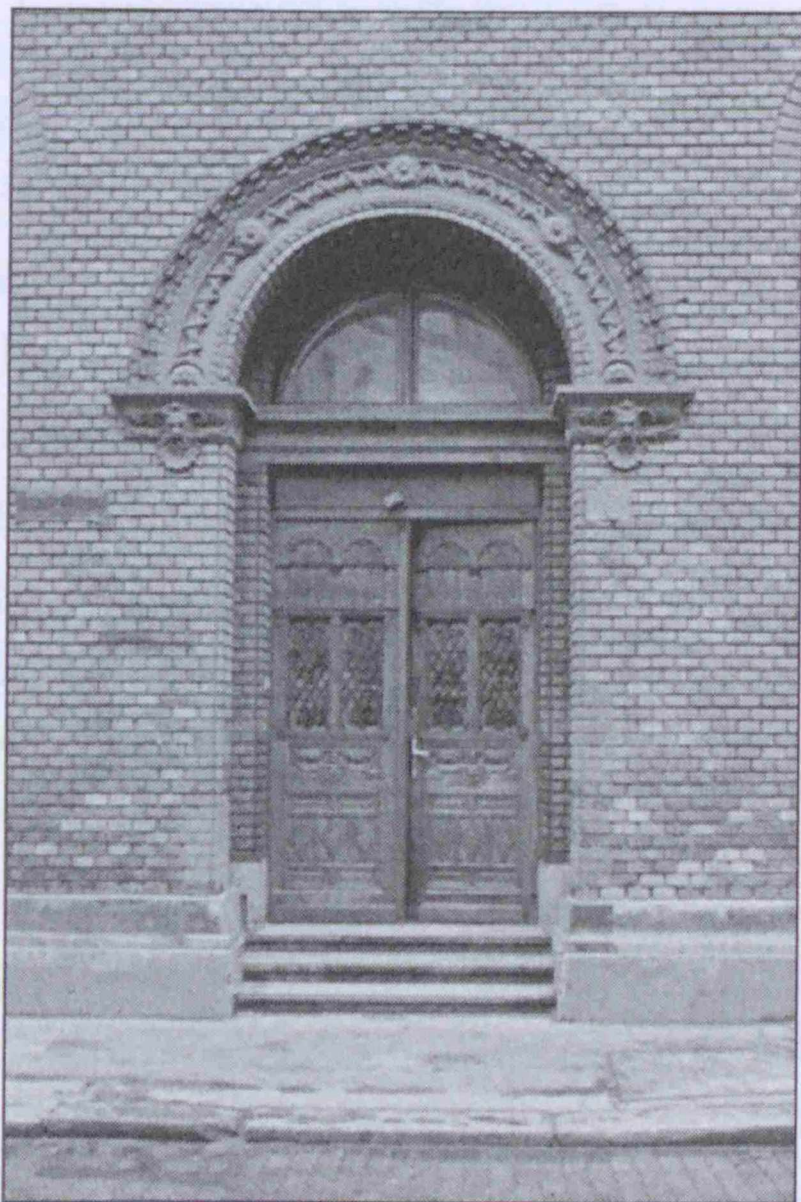

3. ábra. Technológiai Iparmúzeum és a Magyar Királyi Állami Felső Ipariskola állandó épülete

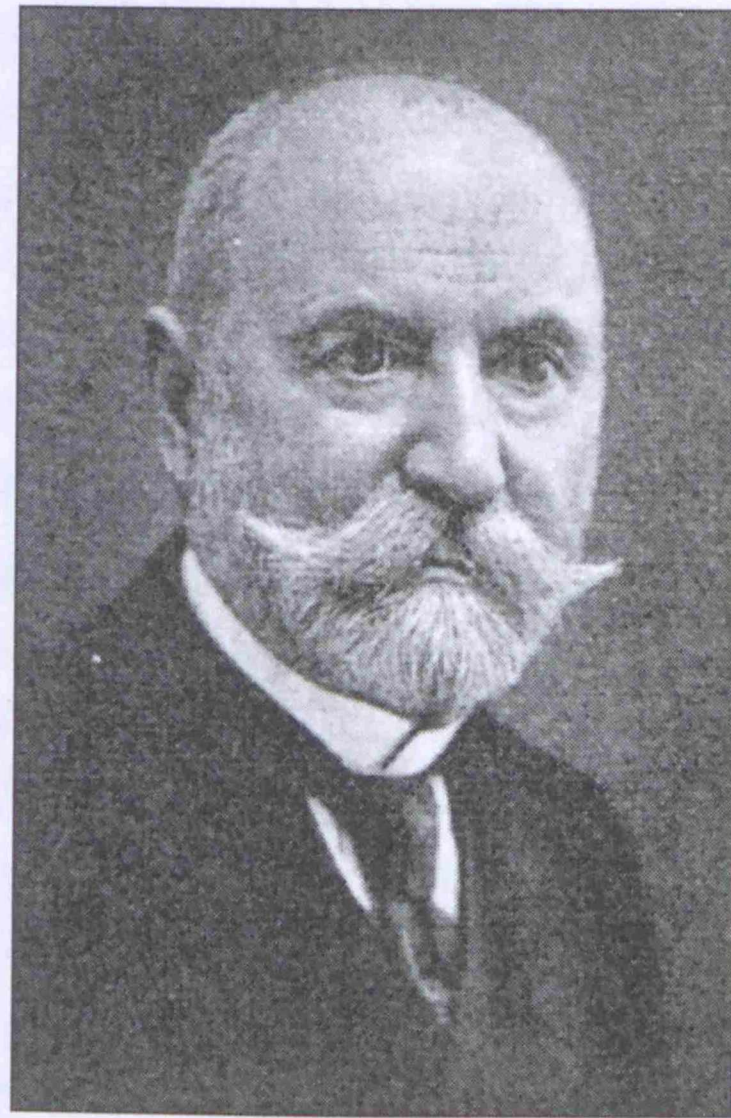
Picture 3. The permanent building of the Technological Industry Museum and the Royal Hungarian Upper Industrial School

4. ábra A „Technológia” bejárati boltíve
Picture 4: Entrance vault of the „Technology” building

6. ábra. A Magyar Királyi Állami Felső Ipariskola bejárata
Picture 6: Entrance of the Royal Hungarian Upper Industrial School

5. ábra Hegedűs Károly, az ipariskola első igazgatója
Picture 5: Károly Hegedűs, first director of the Industrial School

7. ábra. A Budapesti Műszaki Főiskola
Picture 7: The Budapest Technical College